

موانع گسترش تعاونی‌های تولید محصولات زراعی راهبردی شهرستان شاهرود با تأکید بر سیاست‌های حمایتی دولت

الهه آجودانی^{۱*}، غلامرضا یاور^۲، ابوالفضل محمودی^۲، محمد خالدی^۳، افسانه نیکوکار^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۹/۱۲

چکیده

با توجه به وجود موانع گسترش تعاونی‌ها، یکی از راهکارهای افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد ایران، اعمال سیاست‌های حمایتی به دست بخش دولتی است. این پژوهش نیز با هدف بررسی موانع توسعه تعاونی‌های تولید کشاورزی محصولات زراعی راهبردی (گندم، جو و ذرت) با تأکید بر سیاست‌های حمایتی در بخش کشاورزی شهرستان شاهرود انجام شد. جامعه آماری پژوهش را اعضای کلیه تعاونی‌های فعال تولید بخش کشاورزی شامل ۲۳ شرکت تعاونی با ۱۷۰ عضو در سطح شهرستان شاهرود تشکیل دادند که از میان آنها، با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی و فرمول کوکران، ۱۱۵ نفر برای مطالعه انتخاب شدند. پایایی و روایی پرسش‌نامه با انجام محاسبه ضرایب KMO و آلفای کرونباخ ($\alpha > 0/7$) و توسط پانل متخصصان تأیید شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SPSS انجام گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که اعضای تعاونی‌های مورد مطالعه آگاهی مناسبی از موانع و مشکلات بخش کشاورزی در هیچ حوزه‌ای ندارند و صرفاً سیاست حمایتی را در تزیق نقدینگی می‌بینند. همچنین موانع تعاونی‌های تولید بخش کشاورزی بر پایه تحلیل عاملی (با تأکید بر سیاست‌های حمایتی)، در چارچوب عامل‌های سطح آگاهی و توانایی مدیریتی، ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی، و سیاست‌های حمایتی طبقه‌بندی شدند.

واژه‌های کلیدی: محصولات راهبردی، بخش دولتی، تعاونی، سیاست حمایتی

مقدمه

امروزه در دنیا، تعاونی‌ها سهم بسیار بزرگی در اقتصاد کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه دارند تا جایی که ۲۰ درصد سهم اقتصاد بین‌الملل در اختیار تعاونی‌هاست که این نشان‌دهنده قدرت و امنیت تعاونی‌ها در عرصه جهانی است (MacDonald, 2011).

۱. دانشجوی دکتری، گروه کشاورزی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

۲. دانشیار گروه کشاورزی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۳. استادیار گروه کشاورزی، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستائی، تهران، ایران

شرکت‌های تعاونی اهرم مناسبی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی به شمار می‌روند که می‌توانند در ارتقای شرایط زندگی، کار و تولید، سطح درآمد و وضعیت اجتماعی جامعه مؤثر باشند. تجربه کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد تعاونی‌ها بهترین سازمان‌هایی هستند که موفق شده‌اند اسباب تجمع نیروهای پراکنده و درعین حال، با استعداد و با انگیزه را فراهم سازند؛ اما با وجود حمایت‌های گسترده، این بخش از اقتصاد نتوانسته است آن‌طور که باید و شاید به شکوفایی و بهره‌وری برسد. بررسی‌های مقدماتی نشان می‌دهد تعداد قابل توجهی از تعاونی‌ها عمر کمی دارند و پس از دوره کوتاهی، ورشکسته و تعطیل می‌شوند؛ لذا به نظر می‌رسد کمبود منابع مالی تنها بخشی از مشکلات تعاونی‌هاست (شجاعی و همکاران، ۱۳۹۰). براساس قانون برنامه پنجم توسعه (۱۳۹۰-۱۳۹۴)، سهم بخش تعاون در اقتصاد ۲۵ درصد پیش‌بینی شده که تحقق نیافته و همواره رقمی پایین بوده است.

در بازار محصولات کشاورزی در ایران، مهم‌ترین مزیت تعاونی‌های بازاریابی می‌تواند نخست کاهش حاشیه بازاریابی و دوم افزایش سهم تولیدکنندگان از قیمت نهایی محصول باشد. مشکل اساسی بازار محصولات کشاورزی کشور این است که تفاوت قیمت بین مزرعه و خرده‌فروشی بسیار زیاد است و قسمت مهمی از این تفاوت قیمت به جیب دلالان و میدان‌داران بازارهای کشاورزی می‌رود. در این شرایط، تعاونی‌ها با هدف حذف واسطه‌ها، می‌توانند بازاریابی و بازاریابی محصول را برعهده گیرند و پس از فروش نهایی محصول در بازار خرده‌فروشی، مازاد ایجاد شده را به تولیدکنندگان برگردانند. واضح است که در این شرایط، رفاه و درآمد کشاورزان افزایش قابل توجهی می‌یابد؛ بنابراین، علاوه بر موارد ذکر شده، مزایای تعاونی‌های کشاورزی در ایران را می‌توان موارد زیر برشمرد:

- ۱- افزایش سهم کشاورزان از قیمت نهایی محصولات؛
- ۲- کاهش قیمت نهایی محصولات کشاورزی برای مصرف‌کننده؛
- ۳- افزایش اطلاعات کشاورزان در زمینه‌های مختلف بازار؛
- ۴- افزایش درآمد و رفاه کشاورزان؛
- ۵- کاهش مداخله دلالان در بازار؛
- ۶- جذب مطلوب‌تر حمایت‌های دولتی به نفع کشاورزان.

برپایه آمار، فاصله بسیار زیادی بین وضعیت کنونی و وضعیت مطلوب تعاونی‌های تولید کشاورزی (از جمله تعاونی‌های شهرستان شاهرود) وجود دارد که نشان‌دهنده کارکرد نامناسب تعاونی‌ها در حوزه‌های مختلف می‌باشد. براین اساس و با توجه به اهمیت شرکت‌های تعاونی و عدم کاربردی و ریشه‌ای بودن تحقیقات گذشته و ناکارآمدی آنها در پیشنهاد سیاست اجرایی کارآمد برای ایجاد پویایی در این بخش مهم اقتصاد، در این تحقیق سعی شد ابتدا علل وقوع ناکارآمدی و موانع گسترش تعاونی‌ها از دیدگاه خود افراد دخیل در پیکره تعاونی‌ها و انتظار آنها از سیاست حمایتی دولت بررسی شود، سپس راهکارهای عملی با حداقل بار اقتصادی ممکن برای کارآمد کردن سیاست حمایتی و کمک به اقتصاد منطقه پیشنهاد گردد.

پیشینه تحقیق

مطالعات متعددی در ایران و سایر کشورهای دنیا در زمینه موانع و مشکلات گسترش تعاونی‌های تولید محصولات کشاورزی صورت گرفته است که در ادامه، به نتایج برخی از آنها به اختصار اشاره شده است.

مطالعه معاونت امور نظام بهره‌برداری وزارت کشاورزی سابق (۱۳۷۲) ضعف مدیریت تعاونی‌ها را علت اصلی انحلال برخی از تعاونی‌ها می‌داند. ازکیا (۱۳۷۰) و کوپاهی (۱۳۷۲) مدیریت را در بهره‌وری پایین شرکت‌های تعاونی مؤثر می‌دانند. وحیدزاده (۱۳۸۴) معتقد است علل شکست اکثر تعاونی‌ها را می‌توان در سه مقوله ضعف مدیریت، فقدان نظم سازمانی و ضعف بنیه مالی ناشی از عدم حمایت جستجو نمود. لهسایی زاده (۱۳۷۲) بی‌توجهی به نظام تعاون در اقتصاد کشور را مهم‌ترین آسیبی می‌داند که نهایتاً ممکن است این نظام بهره‌برداری را به سقوط بکشاند. معصومی (۱۳۶۷) بی‌سوادی، نوسان قیمت و عدم آگاهی از فلسفه تعاون را تهدیدی برای موفقیت تعاونی‌های تولید می‌داند. روحانی (۱۳۸۱) سودآور نبودن فعالیت‌های اقتصادی را بزرگ‌ترین چالش شرکت‌های تعاونی می‌داند. انوشیروانی (۱۳۷۰) کوچکی قطعات، کمبود اعتبارات و حمایت‌های دولت و شفاف نبودن وظایف را از مشکلات اساسی

تعاونی‌های تولید می‌داند. جوانمردی (۱۳۸۳) تنگناها و مشکلات تعاونی‌های تولید را محدودیت درآمد و بی‌تجربگی مدیران ذکر کرد. شجاعی و همکاران (۱۳۹۰) موانع و مشکلات موجود در تعاونی‌ها را به دو دسته مشکلات درون و برون‌سازمانی تقسیم بندی کردند. بذرفشان و شاهی (۱۳۸۹) نشان دادند مهم‌ترین آسیب‌هایی که تعاونی‌های تولید را تهدید می‌کند عبارت‌اند از: آگاهی محدود اعضا از اصول و فلسفه شکل‌گیری تعاونی‌های تولیدی، گرایش تعاونی‌ها به ارائه خدمات، ضعف آموزش اعضای تعاونی، محدودیت سرمایه، پراکندگی دهات و کاهش جمعیت، گرایش تعاونی‌ها به دولت، اعتماد محدود یا عدم اعتماد اعضا به تعاونی، و عدم همکاری و قبول مسئولیت توسط اعضا. کوهی (۱۳۸۶) مهم‌ترین موانع اجتماعی و اقتصادی بر سر راه توسعه کمی و کیفی تعاونی‌ها را فقدان ضوابط منطقی حاکم بر شرکت‌های تعاونی، کمبود نیروی انسانی متخصص، فقدان آموزش حرفه‌ای و فنی، مدیریت ناصحیح، عدم وجود سیاست‌های حمایتی کارآمد منابع رسمی و ناتوانی در بازاریابی مناسب می‌داند. میرباقری (۱۳۹۴) کمبود شاخص توسعه انسانی را مهم‌ترین عامل در عدم موفقیت تعاونی‌ها دانست.

آسیب‌ها و موانع توسعه تعاونی‌های تولید در کشورهای دیگر نیز بررسی شده است. به نظر می‌رسد به دلیل توجه به عوامل پیرامونی در تشکیل تعاونی‌ها و نیز اعمال مدیریت کارآمد بر نظام‌های کشاورزی، این نظام بهره‌برداری در کشورهای توسعه‌یافته کمتر با مشکلات سازمانی و مدیریتی روبه‌روست. در ادامه، نتایج برخی از مطالعات خارجی به اختصار ذکر شده است.

مولایم (Mülâyim, 2003) در مطالعه‌ای پیرامون مشکلات تعاونی‌های تولید در کشور ترکیه، ضعف آموزش و تحقیقات را مهم‌ترین چالش و محدودیت سرمایه را از دیگر آسیب‌ها و مشکلات بخش تعاون می‌داند. مرکز مدیریت و سازمان‌دهی اجتماعی دانشگاه سیدنی (UWCC, 2006) مهم‌ترین چالش‌های تعاونی‌ها را در سراسر جهان عدم دسترسی به دانش روز مدیران این تعاونی‌ها می‌داند. ژانگ و همکاران (Zhang et al., 2019) در چین و

پدروشکی و همکاران (Podhrázká et al., 2015) در جمهوری چک طرح ادغام زمین و سایر سیاست‌های حمایتی را در توسعه تعاونی‌ها مؤثر تشخیص دادند.

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نظر ماهیت، از نوع تحقیقات کمی و به لحاظ هدف، از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، جزء تحقیقات توصیفی - همبستگی بود. جامعه آماری را اعضای کلیه تعاونی‌های فعال تولید بخش کشاورزی شامل ۲۳ شرکت تعاونی در سطح شهرستان شاهرود تشکیل دادند که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی و فرمول کوکران، از بین ۱۷۰ عضو اصلی شرکت‌ها، ۱۱۵ نفر برای مطالعه انتخاب شدند. ابزار اصلی برای جمع‌آوری داده‌ها پرسش‌نامه محقق‌ساخته بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SPSS22 انجام گرفت. پرسش‌نامه از بخش‌های متعددی شامل ویژگی‌های فردی افراد مورد مطالعه، گویه‌های مربوط به سنجش آگاهی و توانایی مدیریتی این افراد نسبت به مشکلات و موانع توسعه تعاونی‌ها، گویه‌های مربوط به ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی افراد مورد مطالعه، و گویه‌های مربوط به سیاست‌های حمایتی در رفع مشکلات و موانع توسعه تعاونی‌ها تشکیل شده است.

جهت تعیین روایی پرسش‌نامه از پانل متخصصان، شامل استادان گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران، استفاده شد و بر اساس نظرات و پیشنهادهای آنان اصلاحات لازم در پرسش‌نامه انجام گرفت. به منظور برآورد پایایی پرسش‌نامه از آزمون ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید که برای قسمت آگاهی و توانایی مدیریتی ۰/۷۸، برای قسمت ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی ۰/۸۵ و برای قسمت سیاست‌های حمایتی ۰/۷۴ به دست آمد. با توجه به اینکه ضریب آلفای هر یک از قسمت‌های پرسش‌نامه بالاتر از ۰/۷۰ می‌باشد، پرسش‌نامه از پایایی مناسبی برخوردار است. به منظور گروه‌بندی سطوح آگاهی و توانایی مدیریتی و ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی اعضای تعاونی‌های مورد مطالعه نسبت به مشکلات تعاونی‌ها و

سیاست‌های حمایتی مطلوب از نظر آنها از تفاوت انحراف معیار از میانگین (ISDM) به صورت زیر استفاده شد (Gangadharappa et al., 2007):

$$\text{Not acceptable: } X < \mu - \frac{1}{2}\sigma$$

$$\text{Almost acceptable: } \mu - \frac{1}{2}\sigma < X < \mu + \frac{1}{2}\sigma$$

$$\text{Acceptable: } X > \mu + \frac{1}{2}\sigma$$

که در رابطه فوق μ میانگین و σ انحراف معیار استاندارد است. در این پژوهش، در بخش آمار توصیفی از آماره‌هایی مانند فراوانی، درصد و غیره و در بخش آمار استنباطی از آزمون تحلیل عاملی استفاده گردید.

نتایج و بحث

متوسط سن افراد مورد مطالعه ۳۷ سال و جوان‌ترین آنها ۲۳ ساله و مسن‌ترین آنان ۵۸ ساله بوده است. از مجموع ۱۱۵ نفر از اعضای نمونه، ۱۹ نفر (۱۶/۲۵ درصد) زن و ۹۶ نفر (۸۳/۴۷ درصد) مرد بودند.

ویژگی‌های آگاهی و توانایی مدیریتی اعضای تعاونی‌های مورد مطالعه

به منظور گروه‌بندی آگاهی و توانایی مدیریتی افراد مورد مطالعه نسبت به مشکلات تعاونی‌ها، همان‌طور که در روش تحقیق بیان شد، از معیار ISDM استفاده شد. نتایج این بخش در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. گروه‌بندی آگاهی و توانایی مدیریتی افراد مورد مطالعه نسبت به مشکلات تعاونی‌های بخش کشاورزی

سطوح	فراوانی	درصد اشتراک در کل	درصد تجمعی
کم	۲۸	۰/۲۴	۰/۲۴
متوسط	۵۱	۰/۴۴	۰/۶۸

موانع گسترش.....			۱۸۷
زیاد	۱۷	۰/۱۵	۰/۸۳
بسیار زیاد	۱۳	۰/۱۱	۰/۹۴
عالی	۶	۰/۰۵	۱/۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس یافته‌های جدول ۱ مشاهده می‌شود که اکثر افراد مورد مطالعه دانش و مدیریت مطلوبی نسبت به مشکلات تعاونی‌ها و توسعه پایدار ندارند، چراکه این عامل برای ۷۹ نفر (۶۸ درصد) از آنان در سطح متوسط و پایین است. برای تحلیل نقش میزان آگاهی و توانایی مدیریتی در تعاونی‌های تولید کشاورزی در مرتفع ساختن مشکلات در بخش کشاورزی از روش تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. جهت تعیین مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی از ضریب KMO و آزمون بارتلت استفاده گردید. مقدار KMO برابر ۰/۸۶۲ و مقدار آزمون بارتلت برابر ۶۸۵۹/۲۴۱ به دست آمد که معنی‌دار است و لذا داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب هستند. بر اساس نتایج نتایج جدول ۲، در این تحلیل، ۵ عامل با مقادیر ویژه بالاتر از ۱ استخراج شدند که ۹۴/۴۹ درصد از واریانس کل عامل‌ها را تبیین کردند و ۵/۵۱ درصد باقی‌مانده مربوط به عواملی بود که در تحلیل شناسایی نشدند. در این باره، عامل اول با مقدار ویژه ۵/۹۸ بیشترین سهم را در تبیین واریانس کل عامل‌ها داشت. باید دقت کرد که عامل اول به دلیل نزدیکی نظرات و پیشنهاد افراد خبره، ترکیب دو عامل مهارت و تخصص و تحصیلات انتخاب شد.

جدول ۲. عامل‌های استخراج شده مربوط به آگاهی و توانایی مدیریتی افراد مورد مطالعه و سهم هر یک از آنها

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱ مهارت و تخصص، سطح تحصیلات	۵/۹۸	۲۶/۶۵	۲۶/۶۵
۲ تجربه مدیرعامل	۵/۲۸	۲۵/۴۸	۵۲/۱۳
۳ کارآمد بودن مدیرعامل	۴/۲۳	۲۲/۳۷	۷۴/۵
۴ اقتدار و توان اجرایی بالا	۲/۶۵	۱۰/۳۴	۸۴/۸۴

۵	اهمیت دادن به ارتباط	۲/۱۲	۹/۶۵	۹۴/۴۹
---	----------------------	------	------	-------

مأخذ: یافته‌های تحقیق

ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی اعضای تعاونی‌های مورد مطالعه

به منظور گروه‌بندی ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی افراد مورد مطالعه نسبت به مشکلات تعاونی‌ها، همان‌طور که در روش تحقیق بیان شد، از معیار ISDM استفاده گردید. نتایج این بخش در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. گروه‌بندی ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی افراد مورد مطالعه نسبت به مشکلات تعاونی‌های بخش کشاورزی

سطوح	فراوانی	درصد اشتراک در کل	درصد تجمعی
کم	۳۲	۲۷,۸۲	۲۷,۸۲
متوسط	۴۰	۳۴,۷۸	۶۲,۶
زیاد	۱۸	۱۵,۶۵	۷۸,۲۵
بسیار زیاد	۲۰	۱۷,۳۹	۹۵,۶۴
عالی	۵	۴,۳۴	۱۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس یافته‌های ارائه شده در جدول ۳ مشاهده می‌شود که اکثر افراد مورد مطالعه از نظر ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی وضعیت مطلوبی نسبت به مشکلات تعاونی‌های بخش کشاورزی ندارند، چراکه این ویژگی‌ها برای ۷۲ نفر (۶۲/۶ درصد) از آنان در سطح متوسط و پایین است.

جهت تعیین مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی از ضریب KMO و آزمون بارتلت استفاده شد. مقدار KMO برابر ۰/۸۴۸ و مقدار آزمون بارتلت برابر ۵۶۸۹/۱۳۴ به دست آمد که در سطح یک درصد معنی‌دار بوده و در نتیجه مشخص شد که داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب هستند. نتایج این قسمت در جدول ۴ آورده شده است. چنان‌که ملاحظه می‌شود، ۳ عامل با مقادیر ویژه بالاتر از ۱ استخراج شدند که ۸۶/۵۳ درصد از واریانس کل عامل‌ها را

تیبین کردند و ۱۳/۴۷ درصد باقی مانده مربوط به عواملی بود که در تحلیل شناسایی نشدند. با توجه به مقدار ویژه در جدول ۴، عامل اول با مقدار ویژه ۵/۲۵ بیشترین سهم را در تبیین واریانس کل عامل‌ها دارد. تنها عامل حذف شده در این قسمت ریسک پذیری بالا بوده که به زعم تمامی افراد تأثیری در حل مشکلات از منظر سیاست‌های حمایتی نداشته است.

جدول ۴. عامل‌های استخراج شده مربوط به ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی افراد مورد مطالعه و سهم هر یک از آنها

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱ تعهد اعضا	۵/۲۵	۴۲/۱۲	۴۲/۱۲
۲ علاقه‌مندی به کار	۴/۲۳	۲۸/۳۴	۷۰/۴۶
۳ استفاده از روش‌های جدید و ابتکاری	۲/۱۸	۱۶/۰۷	۸۶/۵۳
۴ داشتن ریسک‌پذیری بالا	۰/۸۲	۱۲/۳۷	۹۸/۹

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بررسی سیاست‌های حمایتی از دید اعضای تعاونی‌های مورد مطالعه

به منظور گروه‌بندی سیاست‌های حمایتی مطلوب در رفع مشکلات و موانع توسعه تعاونی‌ها، از معیار ISDM استفاده شد. نتایج در جدول ۵ آمده است. مشاهده می‌شود که اکثر افراد مورد مطالعه دو سیاست حمایتی وام کم بهره (تأمین مالی) و حمایت از طرح را جهت کمک به وضع موجود به مسئولین پیشنهاد دادند تا گامی در جهت رفع مشکلات تعاونی‌های بخش کشاورزی باشد.

جدول ۵. گروه‌بندی سیاست‌های حمایتی مطلوب از دیدگاه افراد مورد مطالعه

سیاست حمایتی	فراوانی	درصد اشتراک در کل
وام کم بهره (تأمین مالی)	۱۱۴	۹۹
حمایت از طرح	۱۰۹	۹۵
خرید و فروش توافقی محصولات	۲۸	۲۴

۱۵	۱۷	تخصیص اعتبارات سرمایه در گردش
۱۰	۱۲	مجهز کردن شرایط نگهداری محصولات
۲۸	۳۲	بازپرداخت مناسب وام
۷	۸	اجرای طرح یکپارچه سازی اراضی
۸	۹	تغییر الگوی کشت محصولات (مزیت نسبی)

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در تحلیل نقش سیاست‌های حمایتی در تعاونی‌های تولید کشاورزی و مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی مشابه موارد قبل عمل شد. مقدار **KMO** برابر ۰/۸۲۴ و مقدار آزمون بارتلت برابر ۵۳۸۷/۵۲۱ به دست آمد که معنی دار بوده و مشخص شد داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب هستند. نتایج تحلیل عاملی سیاست‌های حمایتی در جدول ۶ آورده شده است. ملاحظه می‌شود که مقادیر ویژه همه ۶ عامل بالاتر از ۱ بوده و آنها ۹۰/۸۹ درصد از واریانس کل عامل‌ها را تبیین کردند و ۹/۱۱ درصد باقی مانده مربوط به عواملی بود که در تحلیل شناسایی نشدند. با توجه به جدول ۶، عامل اول با مقدار ویژه ۵/۱۴ بیشترین سهم را در تبیین واریانس کل عامل‌ها دارد.

جدول ۶. عامل‌های استخراج شده مربوط به سیاست‌های حمایتی و سهم هر یک از آنها

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
۱ وجود بستر قانونی مناسب	۵/۱۴	۲۵/۴۲	۲۵/۴۲
۲ اتخاذ سیاست واحد دولت	۴/۲۴	۱۹/۲۵	۴۴/۶۷
۳ سرمایه‌گذاری در تعاونی‌ها	۴/۱۱	۱۸/۶۵	۶۳/۳۲
۴ رابطه روشن و باز دولت	۲/۶۷	۱۲/۴۳	۷۵/۷۵
۵ نظارت سازمانهای دولتی	۱/۲۳	۷/۶۸	۸۳/۴۳
۶ حمایت دولت از تعاونی‌ها	۱/۱۱	۷/۴۶	۹۰/۸۹

مأخذ: یافته‌های تحقیق

رتبه‌بندی گویه‌های عوامل مؤثر بر موانع و مشکلات گسترش تعاونی‌ها

به‌منظور جداسازی عامل‌ها، از چرخش عاملی واریماکس استفاده شد که بار عاملی هر متغیر پس از چرخش عاملی در جدول ۷ آمده است. همان‌طور که پیش از این گفته شد، در پژوهش حاضر از سه عامل استفاده شد که پس از بررسی گویه‌های مربوط به هر عامل و بار عاملی آنها، به ترتیب نام‌گذاری شدند. عامل آگاهی و توانایی مدیریتی دارای ۵ گویه، عامل ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی دارای ۴ گویه (سه گویه مؤثر) و عامل سیاست‌های حمایتی دارای ۶ گویه می‌باشند.

جدول ۷. نتایج تحلیل نقش گویه‌های عوامل مؤثر بر مشکلات تعاونی‌های بخش کشاورزی

عامل	گویه‌های هر عامل	بار عاملی
آگاهی و توانایی مدیریتی	مهارت و تخصص ، سطح تحصیلات	۰/۸۵۴
	تجربه مدیرعامل	۰/۸۹۶
	کارآمد بودن مدیرعامل	۰/۷۳۵
	اقتدار و توان اجرایی بالای	۰/۵۹۶
	اهمیت دادن به ارتباط	۰/۶۸۷
ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی	تعهد اعضا	۰/۸۶۵
	علاقه‌مندی به کار	۰/۸۴۱
	استفاده از روش‌های جدید و ابتکاری	۰/۶۷۹
سیاست‌های حمایتی	وجود بستر قانونی مناسب	۰/۸۸۵
	اتخاذ سیاست واحد دولت	۰/۷۴۹
	سرمایه‌گذاری در تعاونی‌ها	۰/۸۶۷
	رابطه روشن و باز دولت	۰/۶۹۷
	نظارت سازمان‌های دولتی	۰/۶۳۴

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پژوهش حاضر باهدف بررسی موانع و مشکلات گسترش تعاونی‌های تولید کشاورزی محصولات زراعی راهبردی با تأکید بر سیاست‌های حمایتی در شهرستان شاهرود انجام شد. نتایج تحقیق نشان داد که اعضای تعاونی‌های مورد مطالعه آگاهی و توانایی مدیریتی مناسبی در مورد این موانع و مشکلات نداشته‌اند و صرفاً سیاست حمایتی را در تزریق نقدینگی می‌بینند. نتایج این قسمت از مطالعه با یافته‌های مطالعه بنین و همکاران (Benin et al., 2010)، مودی و چرو (Modi & Cheru, 2013) و شمس الدینی (۱۳۸۸) مطابقت دارد.

بر پایه تحلیل عاملی، موانع و مشکلات تعاونی‌های بخش کشاورزی در عامل‌های آگاهی و توانایی مدیریتی، ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی و سیاست‌های حمایتی طبقه‌بندی شدند. یافته‌های مطالعه هاگبلاد و هازل (Haggblade & Hazell 2010)، دفتر تحقیقات و پژوهش وزارت تعاون (۱۳۸۱) و مقصودی (۱۳۸۴) از این یافته حمایت می‌کنند. با توجه به نتایج تحقیق، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- با آنکه اکثر اعضای تعاونی تأمین مالی را مهم‌ترین سیاست حمایتی دولت عنوان کردند، اما تجربه نشان داده است تزریق وام کم‌بهره بدون مدیریت علمی و کاربردی در تعاونی معمولاً کارایی ندارد و صرفاً به هدر رفت منابع مالی می‌انجامد؛ لذا ابتدا لازم است ضعف‌های مدیریتی برطرف شود.

- با توجه به دانش و آگاهی پایین اکثر افراد مورد مطالعه در زمینه ساختار مدیریت تعاونی‌ها و مشکلات موجود، استفاده از منابع نرم‌افزاری و آموزشی می‌تواند در راستای سیاست‌های حمایتی با برگزاری کلاس‌ها و دوره‌های ضمن خدمت برای ارتقای دانش مدیریتی

بسیار مفید باشد. همراه با آموزش‌های لازم، استفاده از ظرفیت‌های منطقه و بومی بستر فرهنگی لازم برای اجرای موفق سیاست‌های حمایتی را فراهم می‌کند.

- به دلیل آنکه یکی از مهم‌ترین نقش‌های تعاونی‌ها بهبود و اصلاح نظام‌های بهره‌برداری است، با استفاده از ظرفیت آموزشی و کاربست فرهنگ مدیریت در بافت بومی منطقه می‌توان ضمن ترکیب پتانسیل‌های مختلف، حمایت‌های مناسب علمی و آموزشی از کشاورزان انجام داد و یک حرکت عمومی تدریجی از کشاورزی سنتی به کشاورزی مدرن را بنیان نهاد.

- در صورتی که یکجاکستی به صورت مناسب و با مدیریت لازم در بافت منطقه انجام شود، با تجمیع منابع مالی کشاورزان و استفاده از امکانات آنان به صورت توأم می‌توان بر مشکل تأمین مالی غلبه کرد و تعاونی‌ها را به صورت خوداتکا مدیریت نمود.

- با استفاده از امکانات جغرافیایی و آمایش سرزمین و استفاده صحیح از توان محیطی و پتانسیل‌های کاری و تجربی کشاورزان، ضمن بالا بردن بازده کشت، می‌توان مدیریت هزینه و درآمد را به کشاورزان آموخت.

- مشاوره‌های مناسب در اقتصادی‌سازی طرح‌ها و آموزش لازم برای برآورد صحیح اقتصادی هنگام اجرای طرح‌های جدید و آموزش فناوری‌های نوین و عواملی از این دست را می‌توان آموزش‌های بالادستی از طرف مدیران عالی تعاون به حساب آورد و به کار بست.

منابع

ازکیا، م. (۱۳۷۰). *جامعه‌شناسی توسعه و توسعه‌نیافتگی روستایی ایران*. تهران: انتشارات اطلاعات.

انوشیروانی، ا. (۱۳۷۰). *بررسی مسائل و مشکلات یکپارچگی اراضی کشاورزی و تشکیل گروه‌های زراعی در شرکت‌های تعاونی تولید روستایی*. وزارت کشاورزی. مرکز تحقیقات روستایی و اقتصاد کشاورزی.

- بذرافشان، ج. و شاهمی، ح. (۱۳۸۹). آسیب‌شناسی تعاونی‌های تولید روستایی در ایران. مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافی‌دانان جهان اسلام، ۲۵ تا ۱۷ فروردین، تهران. جوانمردی، ح. (۱۳۸۳). توانمندی‌ها و تنگناهای شرکت‌های تعاونی‌های تولید روستایی. *دوهفته‌نامه بزرگر*، شماره ۹۱۱.
- دفتر تحقیقات و پژوهش وزارت تعاون (۱۳۸۱). طرح پژوهشی بررسی مسائل و مشکلات تعاونی‌های کشاورزی. *تعاون*، دوره جدید، اسفند ۱۳۸۱، شماره ۱۳۸.
- روحانی، س. (۱۳۸۱). محاسبه اندازه مطلوب مساحت مزرعه در شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان همدان. *مجله دانش کشاورزی*، ۱۲(۲)، ۹۷-۱۰۷.
- شجاعی، م.، فروزان، ب. و شرف‌دین، ف. (۱۳۹۰). *تعاونی‌ها و موانع و مشکلات پیش روی کفرانس ملی کارآفرینی، تعاون، جهاد اقتصادی، نائین، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نائین*.
- شمس‌الدینی، ع. (۱۳۸۸). نقش شرکت‌های تعاونی در توسعه پایدار شهرستان ممسنی. *فصلنامه تعاون و کشاورزی*، ۲۰ (۲۰۴-۲۰۵)، ۸۹-۱۰۳.
- کوپاهی، م. (۱۳۷۲). *اقتصاد کشاورزی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- کوهی، ک. (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی توسعه تعاونی‌ها در سطح استان آذربایجان شرقی. *تعاون*، دوره جدید، شماره ۱۸۷ و ۱۸۸، ۱۰۸-۹۹.
- لهسایی زاده، ع. (۱۳۷۲). *جامعه‌شناسی کشاورزی*. تهران: انتشارات اطلاعات.
- معاونت امور نظام بهره‌برداری وزارت کشاورزی (۱۳۷۲). *نگاهی کلی به مسائل نظام‌های بهره‌برداری کشاورزی در چند کشور نمونه*. تهران: انتشارات صندوق مطالعاتی نظام‌های بهره‌برداری ایران.
- معصومی، ع. (۱۳۶۷). *بررسی اثرات اجتماعی، اقتصادی تعاونی‌های تولید روستایی*. سازمان کشاورزی استان فارس.

مقصودی، ط. (۱۳۸۴). بررسی وضعیت پایدار کشت سیب زمینی در شهرستان فریدونشهر. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته توسعه روستایی. دانشکده کشاورزی. دانشگاه تهران.

میرباقری، آ. (۱۳۹۴). بررسی پتانسیل های شکل گیری تعاونی زنان روستایی در منطقه چهل چشمه شهرستان دیواندره استان کردستان. سومین همایش ملی انجمن های علمی دانشجویی رشته های کشاورزی و منابع طبیعی. کرج: پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران.

وحیدزاده، ع. (۱۳۸۴). آسیب شناسی مدیریت در شرکت های تعاونی تولید. ماهنامه تعاون، فروردین ۱۳۸۴.

Benin, S., Kennedy, A., Lambert, M., & McBride, L. (2010). *Monitoring African agricultural development processes and performance: A comparative analysis*. ReSAKSS. Annual Trends and Outlook Report, 2-36.

Gangadharappa, N.R., Acker, D.G., Chengappa, P.G., Ganesamoorthi, S., Kumar, S., Sajeev, M.V., & Shen, D. (2007). *Social capital and ability to change among Indian farmers*. In International conference on 21th century challenges to sustainable agri-food systems.

Haggblade, S., & Hazell, P.B. (2010). *Successes in African agriculture: Lessons for the future*. Intl Food Policy Res Inst.

MacDonald, J.M. (2011). *Agricultural contracting update: Contracts in 2008*. DIANE Publishing.

Modi, R., & Cheru, F. (Eds.) (2013). *Agricultural development and food security in Africa: The impact of Chinese, Indian and Brazilian Investments*. Zed Books Ltd..

- Mülayim, Z.G. (2003). *Cooperative*. Ankara: Yetkin Yayınları. 125-128.
- Podhrázká, J., Vaishar, A., Toman, F., Knotek, J., Ševelová, M., Stonawská, K., & Karásek, P. (2015). Evaluation of land consolidation process by rural stakeholders. *European Countryside*, 7(3), 144-155.
- UWCC (2006). *Farmer's cooperative and the city of Keota, Iowa: A case study*. University of Wisconsin. Center for cooperative. Available at: <http://www.uwcc.wisc.edu/info/fra/keota.html>.
- Zhang, X., de Vries, W.T., Li, G., Ye, Y., Zheng, H., & Wang, M. (2019). A behavioral analysis of farmers during land reallocation processes of land consolidation in China: Insights from Guangxi and Shandong provinces. *Land Use Policy*, 89, 104-230.

**Development Problems of Strategic Cooperatives
Agricultural Companies with Emphasis on Government
Supportive Policies
(Case study: Shahrood County)**

E. Ajudani^{۱*}, *A. Yavari*^۲, *M. Khaledi*^۳, *A. Mahmudi*^۲, *A. Nikukar*^۲

Received: 03 Mar, 2020

Accepted: 02 Dec, 2020

Abstract

Given the limitations in cooperative companies, one of the ways to increase the share of the cooperative sector in the Iranian economy is to implement supportive policies by the government. The aim of this study was to investigate the problems in development cooperatives of agricultural production of strategic crops (wheat, barley and corn) with emphasis on supportive policies in the agricultural sector of Shahrood. The statistical population includes all active cooperatives producing agricultural sector, including 23 cooperatives in Shahrood city, which using random sampling and Cochran's formula out of 170 main members of companies 115 of them were selected. The reliability and validity of the research instruments were confirmed by calculating the coefficients of KMO and Cronbach's alpha ($\alpha > 0.7$). Data analysis was performed with spss software. The results showed that the members of the studied cooperatives are not well aware of problems belong the agricultural sector in any area and only imagine the protectionist policy in injecting liquidity. Finally, the problems of agricultural production cooperatives were classified based on analysis, with emphasis on protection policies, in the framework of knowledge and management factors, personality and psychological, policy and support.

Keywords: Strategic Products, Public Sector, Cooperative, Supportive Policy

1. PhD student in Agricultural Economics, Payame Noor University, East Tehran Center, Tehran, Iran

* Corresponding Author

elaheajodani@yahoo.com

2. Associate Professor, Department of Agricultural Economics, Payame Noor University, East Tehran Center, Tehran, Iran

3. Director General of Economic Affairs of the Ministry of Jihad Agriculture